

**Samarbetsprojekt
Fortum Markets AB
Upplandsstiftelsen**

**RAPPORT 2011/7
DELRAPPORT 4
Naturmiljöer vid nedre
Dalälven 2011**

Pär Eriksson

FÖRFATTARE

Pär Eriksson

FOTO FRAMSIDA

Landkvarn, naturreservatet Bredforsen. Foto: Pär Eriksson

KARTOR

Pers Stolpe

© Lantmäteriet 2011, SGU Länsstyrelsen

PRODUKTION OCH LAYOUT

Upplandsstiftelsen

KONTAKT UPPLANDSSTIFTELSEN

Telefon 018-611 62 71

Hemsida www.upplandsstiftelsen.se

© Upplandsstiftelsen 2011

DELRAPPORT 4

Naturmiljöer vid nedre Dalälven

Pär Eriksson

En naturvårdsbränning genomfördes på Fortums mark vid Untra juni 2011. Foto Pär Eriksson.

INLEDNING

År 2009 inledde Upplandsstiftelsen och Fortum Markets AB ett samarbete för att bevara naturvärden vid nedre Dalälven. Arbetet syftar till att bevara och utveckla de naturmiljöer som mest karaktäriserar landskapet längs älven såsom älvängar och lövrika strandskogar. Miljöerna är inte bara kännetecknande för de unika naturförhållandena vid nedre Dalälven, de är också livsmiljö för en rad hotade arter. Genom förändringar i markanvändningen inom jord- och skogsbruk samt utbyggnaden av älven för vattenkraft håller dessa miljöer på att förändras eller helt försvinna.

Projektet finansieras av Fortums Nordiska miljöfond, det vill säga försäljningen av Bra miljövalmärkt el. Naturskyddsföreningen har som miljöorganisation godkänt projektets utformning.

Enligt de avtal parterna undertecknat ska projektet avrapportera skriftligen varje halvår.

PROJEKTETS OMFATTNING

Arbetet syftar till att öppna upp och förhindra att älvängar och svämskogar växer igen, samt återskapa naturligt lövrika skogsmiljöer med asp och gamla ekar.

Insatserna innebär:

- * uthuggning av gran från strandängar och lövträdsrika områden
- * buskröjningar på strandängar
- * frihuggning av gamla ekar
- * återskapande av slätter och betesmark på älvängar
- * gynnande av lövträd som asp
- * åtgärder för att gynna vitryggig hackspett
- * åtgärder för att förbättra situationen för fisk och andra vattenlevande organismer som lever i strömmande vatten

SAMARBETSPARTNER OCH INTRESSENTER

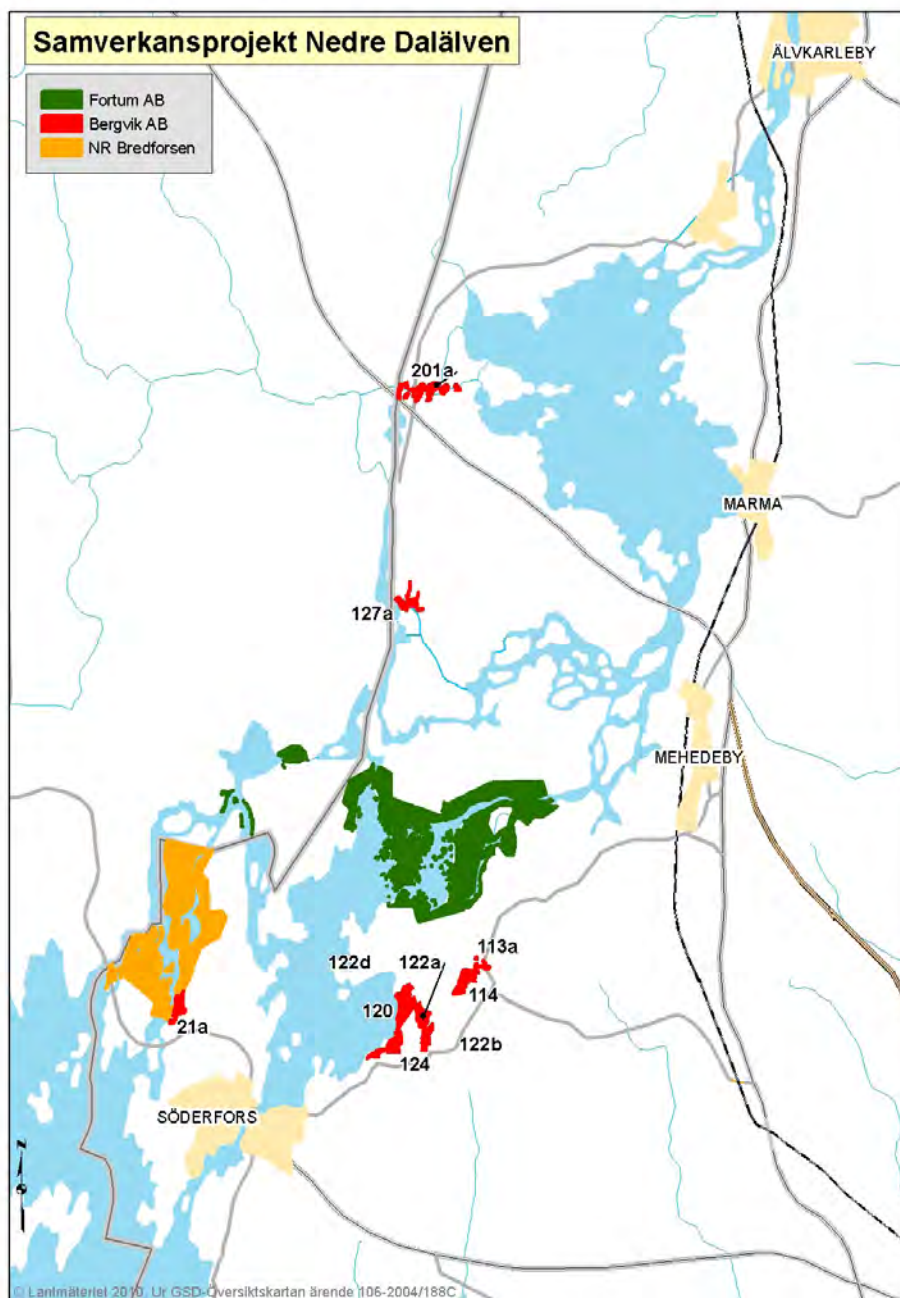
Projektet kommer att pågå i tre år. Arbetet leds av Upplandsstiftelsen i kontakt med Fortum och i samråd med berörda myndigheter: Länsstyrelsen i Uppsala län, Heby, Tierp och Älvkarleby kommun. Arbetet innebär även en samverkan med Bergvik Skog AB som äger stora arealer kring älven samt Naturskyddsföreningens Projekt vitryggig hackspett.

OMRÅDEN SOM BERÖRS

Projektet omfattar en rad naturområden bland annat naturreservatet Bredforsen och Fortums marker kring Untra kraftverk, se karta 1.

Delar av området utnyttjas för friluftsliv. En viktig del i arbetet är därför att lyfta fram och informera om naturvärdena, t ex genom olika publikationer och information i området.

KARTA 1

Översiktsskarta över marker som kan komma att beröras av projektet.

MÖTEN OCH PLANERING

Den 21 februari 2011 genomfördes ett möte mellan Upplandsstiftelsen och Forum på Upplandsstiftelsens kansli. Budget och planerade åtgärder inom projektet diskuterades samt diverse informationsfrågor. En gemensam exkursion föreslogs och genomfördes sedan den 26 maj.

Lantbrukaren Lennart pettersson berättar om sina djur han har betandes i de fållor som nu anlagts genom projektet. Foto: Pär Eriksson

GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER

ARBETE UTFÖRT I LANDMILJÖER

Under året har arbetet med restaurering av strandängar och svämskogar i naturreservatet Bredforsen i Uppsala län fortsatt. Ett 50 ha stort område har färdigställt, karta 2 och hävdas nu med betesdjur. Restaureringen har omfattat slyröjning av älvängar, röjning och utgallring av gran samt frihuggning av äldre ek och tall i svämskogsmiljöer. Bidrag 450 000 kr för restaurering av betesmarker har beviljats av Länsstyrelsen. En informationsskylt som beskriver arbetet sattes upp i maj, se under information.

Under vintern 2011 restaurades den gamla fåbodvallen och granplanteringar avverkades. Foto Pär Eriksson

Området hägnades sedan in och betades under sommaren Foto Pär Eriksson

Område i naturreservatet Bredforsen som stängslats in och hävdas idag genom bete.

Planerna på restaurering av ekhagar på Bergviks mark vid Untra gård, område 120 och 113a karta 1, har fortsatt. Kontakter har tagits med Bergvik, djurägare på Untra gård och StoraEnso som sköter skogen. Ett fältbesök med Bergviks chefseko-log Börje Pettersson och Göran Hylander/StoraEnso gjordes under våren. En fortsatt samverkan med syfte att bevara och utveckla hagmarkerna och de gamla ekarna diskuterades.

Börje Pettersson/Bergvik, Göran Hylander/StoraEnso diskuterar restaurering av hagmark med Björn-Gunnar lagström och Frida Hermansson Upplandsstiftelsen. Foto Pär Eriksson

En naturvårdsbränning utfördes på Fortums marker vid Untra i juni. Ett ca 7 ha stort område hade iordningställt för bränning under våren. Branden anlades av inhyrd personal från Stora/Enso den 9 juni och övervakades och släcktes sedan slutligen av Upplandsstiftelsens personal en vecka senare. Som uppföljning av brandens effekter kommer en inventering av vedlevande insekter att genomföras under sommaren.

*Naturvårdsbränning på Övre Tylleropsön
Foto: Pär Eriksson*

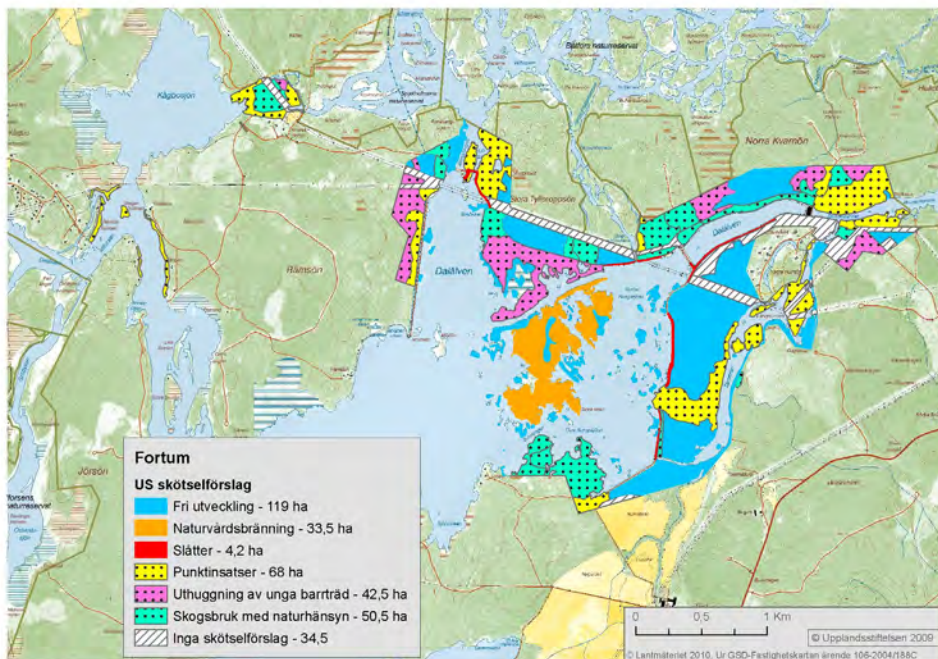
*Den av skogsbrand beroende skalbaggen
sotsvart praktbagge dök omdelbart upp på
Övre Tylleropsön Foto: Pär Eriksson*

Utöver naturvårdsbränning utfördes restaureringshuggningar för att gynna lövskog på Fortums marker. Ett ca 2 ha stort område på Tyllerosön vid Untra röjdes på gran för att främja uppkomsten av en lövskog med björk, asp, sälg, al, lind och ek. Båda åtgärderna följer de förslag till skötselplan som Upplandsstiftelsen tidigare lagt fram på uppdrag av Fortum, se karta 3.

Uthuggning av gran för att gynna den uppkommande blandlövkogen på Fortums mark. Foto: Pär Eriksson

KARTA 3

Skötselplan över Fortums marker enligt Upplandsstiftelsens förslag år 2010.

INFORMATION

Den 26 maj invigdes en informationsskylt i naturreservatet Bredforsen som beskriver arbetet med restaurering av älvängar och svämskogar som bedrivits i projektet.

Samarbete för Dalälvens natur

Landskapet längs nedre Dalälven är unikt

Landskapet kring nedre Dalälven är starkt präglat av älvens varierade vattenflöden som vid översvämning skapar de karakteristiska svämskogarna med ädelövräd som ek, ask och lind. Eftersom dessa träd har en bättre förmåga att periodvis slå i vatten klarar de konkurrensen med granen, trots att vi befinner oss vid den naturliga Norrlandsgränsen där förekomsten av ädelövräd avtar.

Från slätteräng till skogsbruk

Tidigare utgjorde älvängarna värdefull fodermark för traktens bönder eftersom översvämningarna gjorde marken näringsrik. I de intilliggande skogarna betade kreaturen och på öarna i älven utvecklades ett slags fåbodväsen vilket var gamla tiders sätt att utnyttja betesmarker som låg en bit bort från gårdarna. Dalälven erbjöd fina förhållanden med översvämningarna som gödslade strandängarna och gav hög avkastning.

Vid nedre Dalälven finns många sällsynta och hotade arter. Ett exempel är sumpsvampen som också kallas Dalälvsrot då den är sällsynt i Sverige förutom just längs nedre Dalälven. En annan raritet är älvängslippen, en skalbagge som bara finns här i hela Norden.

Älvängarna var viktiga fodermarker som utnyttjades som slättermark av bönder. Boende längs älven.

Vattenkraftens utveckling i Dalälven

Dalälven blev tidigt föremål för vattenkraftens utbyggnad i Sverige. Redan 1909 byggdes de mäktiga vattenfallen vid Älvkarleby ut. Utvecklingen fortsatte fram till år 1977 då det senaste kraftverket i Dalälven stod färdigt vid Söderfors.

Vattenkraftsutbyggnaden har medfört att de naturliga vattenflödena förändrats. Detta har försvagat fiskbestånden och lett till igenväxning av älvängar och svämskogar vilket gör att det finns ett starkt behov av de åtgärder som genomförs i detta samarbete.

Samarbete för att stärka områdets biologiska mångfald

Upplandsstiftelsen och Fortum har påbörjat ett samarbete med syfte att förstärka förutsättningar för biologisk mångfald vid nedre Dalälven. Arbetet har inriktningen på att motverka igenväxning av den unika blandningen av älvängar och strandskogar samt skydda gammelskog mot avverkning. I älven stärks det idag svaga beståndet av harr och öring.

Här på Jörsön har älvängar röjts fram och inhägnats. Fållan som inhägnats är ca 50 hektar och indelad i flera fållor så att betestrycket kan varieras. I strandskogen hålls ung gran efter och gamla ekar och tallar frihuggs. I Bredforsen har fiskfaunan inventerats och förslag på biotopvårdande åtgärder har arbetats fram.

Följande åtgärder genomförs:

- Frihuggning av ljuskrävande träd som gamla ekar och tallar
- Röjning av främst ung gran i strandskogar för att främja en naturligt lövrik skog
- Röjning av älvängar för att motverka igenväxning
- Betesdrift för att upprätthålla ängarna och den glesa strandskogen som restaurerats
- Lekgrus läggs ut för att öka produktionen av harr- och öringyngel.

Fortum

UPPLANDS
STIFTELSEN
NATURVÅRD & MILJÖSTYRELSEN

Illustration: Jörg Lundh & Niclas Johansson 2013
Foto: Anders Jönsson/Arbena 2013/19

Naturvårdsbränningen på Övre Tylleropsön uppmärksammades i en större artikel i Gävle dagblad samt i en mindre i Uppsala Nya Tidning.

TV: Skogen brinner

SÖDERFORS

Elden knastrar och dånar men flammorna falnar snabbt och lämnar efter sig kolnade mossor och kvistar. Även om det är svårt att få fart på branden ska den locka nytt liv till skogen på Övre Tylleropsön.

Rekommendera

Gå med för att se vad dina vänner rekommenderar.

Förr brann skogen ungefär vart hundra år vilket både djur och växter drar nytta av.

– Det har varit en naturlig del av skogens ekosystem i miljontals år, säger Gillis Aronsson, naturvårdare på Upplandsstiftelsen.

Numera sätter naturvårdare fyr på skogen för att åstadkomma samma sak, död ved och möjlighet för nya växter att spira. I området runt Dalälven har flera naturvårdsbränningar skett de senaste åren, i Båtfors, Spjutholmens och Bredforsens naturreservat bland annat. I går skulle lågorna ta sju hektar skog på norra delen av Övre Tylleropsön intill Untra kraftverk i Dalälven.

– Det är torrt och varmt, förklarar Gillis Aronsson valet av tidpunkt.

Även om det är Fortum som äger marken är det anställda på Stora Enso som sköter eldandet. Bertil Tjäder, med många års erfarenhet av att bränna hyggen och skog, visar på kartan området som ska brinna. En kolbotten ligger i utkanten och den måste vaktas och vattnas. Det är svårsläckt om det tar fyr i stubbarna under marken som omgärdat milan berättar Bertil Tjäder.

– Det kan brinna i ett par månader.

Den döda veden elden lämnar efter sig är populär bland en mängd insekter. Bland de första på plats efter en bränning är den sotsvarta praktbaggen. Den känner värmen från elden på långt håll och kommer flygande direkt. Bäst trivs den där rötterna går upp i stammen. En annan skalbagge som gärna dyker upp efter bränder är mindre timmerman.

Fåglar lockas av den mat insekterna innebär och de ovanliga tretåig hackspett och vitryggig hackspett kan vara tänkbara gäster på ön i framtiden. Gillis Aronsson säger att man försöker ha naturvårdsbränder regelbundet och i närheten av varandra för att skapa sammanhängande miljöer för växt- och djurlivet.

Det finns också växter som kräver en brand för att leva vidare, som svedje- och brandnäva. Svedjenävan finns vid Dalälven och deras frön behöver ha 45-50 grader för att gro. Det kan de vänta länge på.

– Jag har brandnävefrön hemma. Dem har jag haft i tjugo år. Jag värmdes dem i vatten och sådde i kruka och de grodde, berättar Gillis Aronsson och erkänner sedan att han vattnade skotten för mycket så att de dog.

Skogen på Övre Tylleropsön har vuxit upp efter den som avverkades i samband med att kraftverket byggdes på 1910-talet. I dag är den alltså över 90 år gammal och skägglaven hänger tätt på de höga träden. De många mossbelupna stenblocken täcks sedan någon månad tillbaka av granar som Stora Enso huggit ner för att få bränsle till elden. Det är inte så lätt att få skog att brinna.

Det visar sig dessutom ännu svårare än Bertil Tjäder trott. Luftfuktigheten är så hög att elden inte tar sig riktigt, trots de torra markerna. Han och kollegan Stefan Persson går runt med brusande gasolbrännare och snart brinner det försynt här och där. Så småningom börjar elden ta fart, knastrar och dånar, men upp i träden

Bildextra: Skogsbrand

UNT.SE

Publ: 09 jun 2011 16:54 Uppdaterad

Unt.se/1106

Älvängar ska restaureras

Energibolaget Fortum utför i samarbete med Upplandsstiftelsen restaureringar av älvängar och svämskog i Nedre Dalälven.

Syftet är att underlätta för lövträd att etablera sig samt bevara den biologiska mångfalden. En av åtgärderna är så kallad naturvårdsbränning av mark. På Övre Tylleropsön utanför Söderfors skall ett barrskogsområde på sju hektar brännas av i dag, den 9 juni.

– En ovanlig art som förmodligen kan ses redan första dagen när det fortfarande brinner och pyr är den sotsvarta praktbaggen. Svedjenäva är en speciell växt som bara sätter frön och groor då temperaturen är över 45 grader Celsius, säger Gillis Aronsson, naturvårdare på Upplandsstiftelsen.

På längre sikt - ett år och mer- gynnas även fågelarter som exempelvis tretåig- samt vitryggig hackspett då de hittar mycket mat i de brända träden.

Av: Hans Lundgren hans.lundgren@unt.se

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt. Eftertryck eller annan kopiering förbjuden.

EKONOMISK REDOVISNING

VERKSAMHET JAN-JULI 2011

Kostnader (exkl moms)

Stängsel för betesfållor vid Jörsön 60 000 kr

Restaurering av älvängar på Jörsön 28 580 kr

Infoskylt på Jörsön 3 690 kr

Mat & logi Untra konferens 2 909 kr

Bilhyra/resor 4 598 kr

Arbetsledning, planering 5 000 kr

SUMMA: 104 777 kr

År 2009 inledde Upplandsstiftelsen och Fortum Market AB ett samarbete för att bevara naturvärden vid nedre Dalälven. Arbetet är inriktat med syftet att bevara och utveckla de naturmiljöer som mest karaktäriserar landskapet längs älven såsom älvängar och lövrika strandskogar.

Projektet finansieras av Fortums Nordiska miljöfond. Enligt de avtal parterna undertecknat ska projektet avrapportera skriftligen varje halvår. Detta är således den fjärde delrapporten som beskriver det hittills utförda arbetet i projektet.

NATURVÅRD & FRILUFTSLIV

Box 26074, 750 26 Uppsala
info@upplandsstiftelsen.se
www.upplandsstiftelsen.se